
ISSN 0554-6397
UDK 349.2(094.2)
PREGLEDNI RAD (Review)
Primljeno (Received): 02/2003

Dr. sc. **Marinko Đ. Učur**, izvanredni profesor
Pravni fakultet
Hahlić 6, 51000 Rijeka

RADNOPRAVNI STATUS RIBARA U KONVENCIJAMA MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE RADA (MOR-a)

Sažetak

Radni status ribara određuju brojni elementi: djelatnost, mjesto rada, oprema i sredstva rada, uvjeti rada, uvjeti koje ribar mora ispuniti da bi sklopio ugovor o radu, radno vrijeme, zaštita na radu, plaće i naknade, a na većim ribarskim brodovima i smještaj ribara za vrijeme obavljanja izlova i drugi.

Rad ribara je jedan od oblika radnog odnosa u djelatnostima morske tehnologije, a uređuju ga Konvencije međunarodne organizacije rada, nacionalni propisi i autonomni akti poslodavca, s brojnim javnopravnim obilježjima (sadržaj, forma i registracija ugovora o radu).

Ključne riječi: konvencija, ribar, ugovor, uvjeti rada.

1. Uvod

Za radni i socijalni status ribara vezani su brojni pojmovi, kategorije i institucije. Površno bi se moglo zaključiti da su to jednostavna određenja, prepoznatljiva, obična i svakodnevna: ribarenje, ribari, ribarnica, ribarske družine (udruge), ribarski alat, ribarski profesionalizam, ribarstvo, ribolov, ribolovna mjesta, ribolovna tehnika, ribolovna politika, ribolovno gospodarstvo i drugo.

Radni i socijalni status ribara javlja se u mnogim izvorima: statutima gradova, zakonima, konvencijama i preporukama Međunarodne organizacije rada, bilateralnim ugovorima, autonomnim aktima i drugima. Tu su i podzakonski akti, ali nedostaju kolektivni ugovori zbog neadekvatnog organiziranja socijalnih partnera.

U ovom radu čini se mali napor da se navedu najvažnija vrela za izučavanje tog statusa i odnosa – ističući konvencije Međunarodne organizacije rada.

Prvi ugovori s ribarima na Jadranu su dosta stari, ali to nisu bili klasični ugovori o radu, jer su imali mnogo više drugih obvezno-pravnih i drugih utanačenja, a plaćanja su bila u naturi, u dijelu lovine. Ribari se odriču stalne nagrade ali zato sudjeluju u dobiti od ribolova.¹ To je svojevrsni oblik ortakluka ili najma radne snage, koji su kasnije prerastali u radnopravni status.

Osnovne značajke ovoga statusa bile bi: rizik u ribolovu, nesigurnost lovine, sezonski rad, solidarnost između ribara i vlasnika ribarskih sredstava, minimalna fiksna plaća i “zarada po posebnom udjelu od postignuta ulova”, specifičnost radnih operacija vezanih za rad na moru, na plovnom objektu i uz njih (izlov, održavanje mreža i drugih sredstava, neregulirano radno vrijeme, neprimjena sredstava zaštite na radu, neadekvatni odmori i dopusti, obrazovanje za rad i stalna uvjetovanost socijalnog statusa radnim statusom i druge).

U ugovorima o radu, pored “standardnih” uglavaka, nalaze se i oni posebni (specifični), kako radno-pravni, tako i obvezno pravni elementi (pitanje solidarnosti između ribara i vlasnika ili svojevrsni oblik odgovornosti ribara za rizik poslovanja; stimulativna zarada i polivalentnost zanimanja i druga).

Heteronomni propisi moraju biti manje restriktivni, Gospodarski ribolov je posebno uređen, kao i mali ribolov, naknade za ribolov, uzgoj, zaštita riba i drugih morskih organizama, upravni i inspekcijski nadzor, granice ribolovnog mora Republike Hrvatske, očevidnik i podaci o gospodarskom ribolovu na moru, povlastice o obavljanju gospodarskog ribolova na moru; o stručnoj osposobljenosti za obavljanje malog ribolova, o pomorskom dobru za uzgoj riba i drugih morskih organizama; o utvrđivanju naknade štete počinjenih ribama i drugim morskim organizmima; vrsta i količina ribolovnih alata i opreme koja se smije upotrebljavati u gospodarskom ribolovu na moru i dr.

Ovi i drugi propisi su determinanta radnopravnog statusa ribara, uostalom, jer djelatnost poslodavca, u pravilu, izravno utječe na taj status.

2. Osnovni izvori radnog statusa ribara

Međunarodna organizacija rada odvojeno regulira status pomoraca a odvojeno status ribara. U tom smislu je 10. studenog 1921. donesena posebna

¹ Najstariji zapis o dalmatinskom ribarstvu je dokument iz godine 986-999., kojim zadarski plemići ustupaju samostanu Sv. Krševana u Zadru pravo ribolova u luci Telašćici na Dugom otoku i na otoku Molatu (čuva se u Historijskom arhivu u Zadru), BASIOLI, Josip, Ribarstvo na Jadranu, Nakladni zavod, Znanje, Zagreb, 1984.

Rezolucija na Konferenciji Međunarodne organizacije rada da se status ribara i režim rada na ribarskim brodovima izdvoji iz režima kojim se uređuje život i rad pomoraca. Ovu Rezoluciju slijede sve donesene **Konvencije i preporuke Međunarodne organizacije rada**. Tako, npr. **Preporuka broj 7 iz 1929. god., kojom se ograničava (određuje) radno vrijeme ribara** je prvi akt Međunarodne organizacije rada (MOR, ILO, ITO) o ribarima. Nakon brojnih upita, 20. siječnja 1924., Međunarodni biro (ured) rada je dao "mišljenje" da se **Konvencije o pomorcima** donesene u Ženevi **ne mogu primjenjivati u industriji za preradu ribe niti na ribarskim brodovima**. Slijedile su **Konvencije broj 112. (1959) o minimalnoj starosti za prijem na ribarske brodove, 113 (1959) o zdravstvenom pregledu ribara, 114 (1959) o ugovoru o zapošljavanju ribara, 125 (1966) o dokazima o obrazovanju ribara, i 126 (1966) o stručnom usavršavanju ribara.**²

Zakon o radu je opći propis o radnopravnom statusu ribara, ali nema niti jedne odredbe o ribarima, osim registracije ugovora o radu.

Određena pitanja djelatnosti i morskog ribarstva, a koja se izravno i neizravno primjenjuju i na radnopravni status ribara, uređuje i Zakon o morskome ribarstvu ("N.N." 46/97 do 109/93), Pravilnik o obavljanju gospodarskog ribolova na moru. ("N.N." 83/00 - 56/01 - 118/01 i drugi).

U propisima se, prvenstveno, uređuju pitanja i odnosi obavljanja djelatnosti morskog ribarstva, o gospodarskom športskom ribolovu, uzgoju riba i drugih morskih životinja, o naknadi štete nanesene flori i fauni mora, katastru ribolovnih područja, zabrani lova, ribolovnim sredstvima, lovostaju i drugo.

Prazninu u uređivanju odnosa ne nadomještaju niti autonomni akti poslodavca, niti kolektivni ugovori.

Bez obzira na mali broj ribara u Republici Hrvatskoj nužno bi bilo iniciranje njihovog sindikalnog organiziranja kako bi se stvorila legitimna pretpostavka za kolektivno pregovaranje i sklapanje kolektivnog ugovora kojim bi se uredila najkarakterističnija pitanja radnih odnosa i uvjeta rada ribara (radno vrijeme, zdravstveni pregled i utvrđivanje posebne zdravstvene sposobnosti medicine rada, u skladu s odgovarajućim propisima o utvrđivanju posebne zdravstvene sposobnosti, o sadržaju ugovora o radu (plaće i naknade posebno), sredstva i mjere zaštite na radu, obrazovanje i stručno usavršavanje ribara i dr.

Bilo koji od socijalnih partnera (ovlašteno ministarstvo ili Ured za socijalno partnerstvo), udruga poslodavaca i (bilo koja) sindikalna središnjica (centrala) trebali bi inicirati postupak organiziranja i registriranja subjekata, koji će započeti kolektivno pregovaranje i sklopiti kolektivni ugovor za ribare.

² KYOVSKY, R. i RADOVAN, A., Konvencije in preporočila Međunarodne organizacije dela s komentarjem, Centar za samoupravno normativno dejavnost, Ljubljana, 1975., str. 269. - 278.

3. Ribari

Ribari rade povremeno, dopunski, jedan dan u tjednu, jedan sat ujutro ili popodne, a jedan broj su "stalni" ribari sa sezonskim ili polugodišnjim angažiranjem u ribolovu. To određuje i njihov status.

Oni koji rade povremeno, dopunski, jedan dan u tjednu ili čak jedan sat dnevno (ujutro ili popodne), u pravilu nisu u radnom odnosu. Oni su poljoprivrednici, turistički ili drugi radnici ili umirovljenici. Po tom osnovu imaju (u pravilu) riješen radni i socijalni status, iako za neke od njih taj status nije odgovarajuće riješen.

"Stalni ribari" su profesionalci. Međutim, oni rade sezonski ili su polugodišnje vezani za ribolov. Njih je sve manje.

Ribari rade na brodovima i čamcima s lebdećim i dubinskim kočama i drugim sredstvima.

Bez kadrova i opreme nema ribolova. Važnosti morskog ribolova ocijenila je i međunarodna zajednica preko Organizacije za poljoprivredu i ishranu (FAO), posebno ukazujući na izobrazbu ribarskih kadrova. Procesi i odnosi su multidisciplinarni jer se javljaju: ribarstveno-biološki i oceanografski, ekonomski, tehnološki, sociološki, pravni i drugi problemi u njima.

Od ribara se zahtijeva znanje u dostignućima iz oblasti tehnike ulova, primjena novih ribolovnih alata i metoda ribolova, i pratećih djelatnosti. Ribarski posao je vještina, ali se moraju stjecati znanja i u školama. Taj odnos je naglašen i u Konvenciji Međunarodne organizacije rada broj 126 (1966) o stručnom obrazovanju (usavršavanju) ribara.

Rastu potrebe za ribarskom flotom, modernijom i opremljenijom s tipovima novih mreža, novih uređaja i raznih tehničkih naprava za ulov i preradu morske ribe. Na njima treba obučeni ribar, ne samo zapovjednik ribarskog broda, upravitelj stroja i vođa ribolova, već i drugi članovi posade ribarskog broda.

U svijetu se osnivaju posebne institucije, ribarske škole, ribarski centri i ribarske obrazovne institucije drugog tipa u kojima se obavlja nastava za ribarske kadrove raznih profila i razina obrazovanja.

Treba spomenuti i veliku korist od kratkotrajnih seminara, instruktaza i tečajeva do tri mjeseca. Međutim, sve to ne može niti približno zamijeniti školsku i fakultetsku nastavu i stečeno obrazovanje u redovitom školovanju.

Sve to treba biti primjereno strukturi zaposlenih ribara, jer je peterostruko veći broj "povremenih ribara" od "stalnih ribara". Traje proces "ne stagnacije nego nazadovanja u ribolovnoj profesiji na moru".³

³ NEMARNIK IVAN, Udruživanje rada i sredstava u morskom ribarstvu - Susreti na dragom kamenu, Pula, 1983., str. 8.

U najširem smislu riječi djelatnost u kojoj se realizira radni odnos ribara je morsko ribarstvo. To "jest gospodarenje obnovljivim biološkim bogatstvima mora, a obuhvaća zaštitu, ribolov i uzgoj riba i drugih morskih organizama".

Ribari rade loveći ribu i druge morske organizme. Kada poslodavac "odabere" ribarstvo kao svoju djelatnost, onda je može realizirati, za razliku od brojnih drugih poslodavaca (djelatnosti) "pod uvjetima utvrđenim zakonom i propisima donesenim na temelju zakona".

"Gospodarski ribolov jest djelatnost lova i sakupljanja morskih organizama zbog stjecanja dobiti", a "rekreacijsko - športski ribolov jest lov riba i drugih morskih organizama u svrhu rekreacije i športa." **Radne operacije su: lov, kao "djelatnost lovljenja riba i drugih morskih organizama uz upotrebu ribolovnih alata i opreme", sakupljanje, kao "djelatnost sakupljanja morskih organizama bez upotrebe ribolovnih alata" i "uzgoj" kao gospodarska djelatnost i kontroliranje reprodukcije i uzgajanja riba i drugih morskih organizama.**⁴

Mjesto rada, u pravilu, za ribara je ribarski brod. To je plovilo (brod ili brodica) namijenjeno za ribolov i to ribolovnim alatom, kao sredstvom kojim se obavlja ribolov čiju upotrebu omogućava oprema kao ribolovno sredstvo.

Determinanta radnog odnosa između poslodavca i zaposlenika jest djelatnost poslodavca. To se osobito odnosi na radno pravni status ribara. Gospodarski ribolov i uzgoj su gospodarske djelatnosti kojim se "smiju baviti i pravne i fizičke osobe pod uvjetima utvrđenim ovim Zakonom i propisima donesenim na temelju njega" (stavak treći članka 6. Zakona o morskom ribarstvu) i "smije se obavljati samo na temelju povlastice".

Ribe i drugi morski organizmi" u ribolovnom moru su od interesa za Republiku Hrvatsku i imaju njezinu osobitu zaštitu".

Zakon o morskom ribarstvu utvrđuje tri uvjeta da bi pravna ili fizička osoba mogla započeti obavljati djelatnost gospodarskog ribolova. Jedan od uvjeta je "ako imaju zaposlene djelatnike stručno osposobljene za gospodarski ribolov ili su sami stručno osposobljeni za gospodarski ribolov."⁵

Jednostavna definicija poslodavaca u ovom pravnom odnosu je: to je pravna ili fizička osoba (trgovačko društvo, zadruga, ili obrtnik) koji se bavi gospodarskim ribolovom i djelatnošću kontrolirane reprodukcije i uzgajanja riba i drugih morskih organizama.

⁴ Zakon o morskom ribarstvu "N.N." 74/94 (18. listopada 1994.) članak 1. i 3.

⁵ Pravne ili fizičke osobe mogu započeti obavljati djelatnost gospodarskog ribolova: 1. ako imaju propisano plovilo, ribolovne alate i opremu za ribolov, 2. ako imaju zaposlene djelatnike stručno osposobljene za gospodarski ribolov ili su sami stručno osposobljeni za gospodarski ribolov i 3. ako imaju povlasticu za ribolov izdanu od nadležnog tijela." (članak 10. Zakona o morskom ribarstvu "N.N." 74/94.).

Ribar u morskom ribolovu je zaposlenik (djelatnik, radnik) stručno osposobljen za gospodarski ribolov. Ribar - obrtnik stručno osposobljen za gospodarski ribolov i nije u radnopravnom odnosu dok ne počne zapošljavati druge ribare i dok se ne javi u funkciji poslodavca.

Gospodarski ribolov dijeli se na veliki gospodarski ribolov i mali gospodarski ribolov.

Mjesto rada je plovilo. Sredstvo rada su ribolovni alat i oprema “koja je upisana u povlastici za ribolov”. Namjenu, vrstu i količinu ribolovnih alata i opreme koja se smije upotrebljavati u velikom i malom gospodarskom ribolovu propisat će ministar”.

Determinanta radnog statusa ribara ili bolje reći specifičnost njegovog radnog statusa je i u sredstvima rada.

Jedna od specifičnosti je stručna osposobljenost ribara za gospodarski ribolov, jer “gospodarskim ribolovom mora upravljati stručno osposobljena osoba, koja se za vrijeme obavljanja gospodarskog ribolova mora nalaziti na plovilu”, a u slučajevima kada se gospodarski ribolov obavlja ronjenjem, osobe koje rone moraju biti stručno osposobljene za ronjenje i za obavljanje gospodarskog ribolova”. Stručna osposobljenost za obavljanje gospodarskog ribolova provjerava se na ispitu.⁶

Iste su odredbe i u dijelu Zakona o morskom ribarstvu koje se odnose na uzgoj (čl.27-36). I za to se traži da poslodavac ima zaposlene djelatnike stručno osposobljene za uzgoj (ili da je sam stručno osposobljen za uzgoj). Povlastica za uzgoj oduzima se ako se utvrdi da pravna ili fizička osoba, između ostalog, “nema zaposlene djelatnike stručno osposobljene za uzgoj ili da sam nije stručno osposobljena za uzgoj”. Uzgojem mora upravljati osoba stručno osposobljena za uzgoj. Stručna osposobljenost za obavljanje uzgoja provjerava se na ispitu.

4. Konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR-a, ILO, ITO) o ribarima

Univerzalnost i originalnost Konvencija MOR-a snažan je temelj za radne uvjete radnika u svim djelatnostima i svih zanimanja i njihovo adekvatnije uređivanje nacionalnim (državnim) normama heteronomnog i autonomnog karaktera.

Nakon ratifikacije (notifikacije) i objave, u Republici Hrvatskoj su na snazi, samo neke od donesenih Konvencija. Te Konvencije su, po odredbama članka 140. Ustava Republike Hrvatske po pravnoj snazi iznad Zakona i čine dio pravnog sustava države.

⁶ Članak 16. i članak 21. Zakona o morskom ribarstvu.

U konvencijama se daju definicije pojmova, utvrđuje sadržaj odnosa subjekata i naglašava socijalno partnerstvo. U tom smislu preferiraju se kolektivni ugovori.

No, nedostatak nacionalnih propisa nije zapreka da se ratificirane ili notificirane Konvencije izravno primjenjuju. One su iznad Zakona (u hijerarhiji prava) a Republika Hrvatska je prihvatila monističku koncepciju, (teoriju) pravnog režima ratificiranih konvencija, što i ne zahtijeva njihovo “prenošenje” u državne norme. Međutim, brojni odnosi moraju se urediti ne samo zakonom nego i podzakonskim aktima.

Posebno je važno da “resorno” ministarstvo pripremi dokumentaciju i provede odgovarajući postupak ratifikacije onih konvencija MOR-a koje do sada nisu ratificirane, čime bi se stvorila jača pravna osnova za sigurniji radni i socijalni status ribara u Republici Hrvatskoj. To se odnosi na Konvenciju MOR-a broj 114 (1959) o ugovoru o zaposlenju ribara, na Konvenciju broj 126 (1966) o smještaju na ribarskim brodovima i Konvenciju broj 125 (1966) o dokazima o obrazovanju ribara.

Tako bi se, makar neizravno, uredila pitanja ugovora o zaposlenju, koja su zanimljiva – zbog službi za zapošljavanje, posrednog i neposrednog kontakta između ribara-poslodavaca i ribara-radnika, sadržaja toga ugovora i rješavanja individualnih radnih sporova među subjektima radnoga odnosa.

Smještaj na ribarskim brodovima (koji se bave pomorskim ribarenjem) nije uređen adekvatno. To je razlog više da se ratificira i Konvencija MOR-a broj 126 (1966) o smještaju na ribarskim brodovima, a kako nacionalno zakonodavstvo postavlja posebne uvjete obrazovanja ribara, treba ratificirati i Konvenciju broj 125 (1966).

4.1. Konvencija MOR-a br.113. koja se odnosi na liječnički pregled ribara, Ženeva, 19. lipnja 1949.

Konvencija br. 113 (1959), objavljena je u Sl. listu FNRJ Međunarodni ugovori i drugi sporazumi br.9/61, a notificirana Odlukom... “N.N.” Međunarodni ugovori 2/94 (t.23).

U članku 1. Konvencije dato je određenje (definicija) izraza “ribarski brod” (u smislu ove Konvencije), pa pod tim izrazom “treba podrazumijevati sve brodove, lađe ili velike brodove, bez razlike, javne ili privatne, koji su namijenjeni pomorskom ribolovu u slanim vodama”.

Dozvoljeno je odstupanje od te definicije ili izuzimanje brodova “koji, normalno, ne vrše pomorska putovanja koja traju više od tri dana”. Ta odstupanja može dozvoliti nadležna vlast... nakon konzultiranja sa zainteresiranim organizacijama brodovlasnika i ribara ako postoje...”

“Ova Konvencija ne primjenjuje se na ribare u lukama ili u širokim ušćima rijeka, “ni na osobe koje se radi športa ili uživanja odaju ribolovu” (čl. 1. st. 3 Konvencije).

U članku 2. Konvencije utvrđen je **uvjet za zaposlenje** “u bilo kom svojstvu na ribarskom brodu” **njegove fizičke sposobnosti za rad na kojem treba da se zaposli na moru**. To se utvrđuje posebnim uvjerenjem potpisanim od liječnika ovlaštenog od nadležne vlasti.

Nadležna vlast, nakon konzultiranja sa zainteresiranim organizacijama vlasnika brodova za ribolov i ribara, ako postoje, određuje “vrstu liječničkog pregleda koji treba obaviti i podatke koje treba upisati u uvjerenje”, vodeći, pri tome računa “o starosti zainteresiranog kao i o prirodi rada koji treba obaviti” (članak 3. Konvencije).

To je javnopravna karakteristika radnog odnosa (statusa) ribara.

“Uvjerenje treba da potvrdi... da nosilac ne boluje ni od kakve bolesti koja bi se mogla pogoršati u službi na moru, ili koja ga čini nesposobnim za tu službu, ili koja predstavlja opasnost za zdravlje drugih osoba na brodu. Uvjerenje o zdravstvenoj sposobnosti važi:

- za osobu do 21 godine starosti godinu dana “računajući od dana njegovog izdavanja”;
- za osobu stariju od 21 godine, onoliko koliko odredi nadležna vlast.

“Ako period važenja uvjerenja istječe u toku putovanja, uvjerenje će važiti do završetka putovanja”(članak 4.).

Utvrđena je mogućnost ponovnog pregleda za osobe kojima je odbijeno izdavanje uvjerenja o zdravstvenoj sposobnosti, tako da joj se dozvoljava “da traži da ga ponovno pregleda jedan ili više liječnika arbitara koji su neovisni od svakog vlasnika ribarskog broda ili od svake organizacije vlasnika ribarskih brodova ili ribara” (članka 5.).

Ostale odredbe Konvencije odnose se na ratifikaciju, obveze iz Konvencije, otkazivanje i otkazni rok, izvješće o ratifikacijama i otkazima, postupak potpune ili djelomične revizije i posljedice te revizije, te autentičnost i vjerodostojnost teksta Konvencije.

4.2. Konvencije koje Republika Hrvatska nije ratificirala

Republika Hrvatska nije ratificirala Konvenciju MOR-a br.114 o ugovoru o zaposlenju ribara, niti Konvenciju br.126. o smještaju na ribarskim brodovima.

4.2.1. Opća Konferencija (Skupština) Međunarodne organizacije rada (MOR-a, ILO, ITO), na 43. zasjedanju 19. lipnja 1959. godine u Ženevi je donijela Konvenciju koja se odnosi na ugovor o zaposlenju ribara br. 114. (1959).

Ova Konvenciju daje definiciju ribarskog broda pod kojom se “podrazumijevaju svi brodovi, lađe ili veliki brodovi, bez razlike, upisani ili snabdjeveni brodskim

dokumentima, privatni ili javni, koji su namijenjeni pomoskom ribolovu u slanim vodama.

Izuzetak od te definicije je moguć, ako se tako dogovori nadležna vlast, zainteresirane organizacije vlasnika brodova i ribara, “za neke ribarske brodove čiji će tip i tonaža biti određeni...”.

Taj izuzetak je moguć i u slučaju ako se kolektivnim ugovorom urede pitanja “koja su predmet ove Konvencije”, ali “na zadovoljavajući način”. To bi značilo da će se ugovori o zaposlenju sklopiti između ribara i brodovlasnika, u skladu s kolektivnim ugovorom sklopljenim između organizacija vlasnika ribarskih brodova ili vlasnika ribarskih brodova s jedne strane i organizacije ribara, s druge strane.

Konvencija preferira Kolektivni ugovor, a određuje njegove subjekte, predmet i “povoljnije pravo” za ribare.

Izraz “ribar” “označava svaku osobu zaposlenu ili primljenu na posao u bilo kom svojstvu na ribarski brod i koja je uvedena u registar (popis) posade, izuzev pilota, učenika školskih brodova, učenika u privredi, ako su oni vezani naročitim ugovorom o učenju, posade ratne mornarice i drugih osoba koje su u stalnoj službi države” (članka 2. Konvencije).

4.2.1.1. Ugovor o zaposlenju (članak 3. do 12 Konvencije)

Sadržaj ugovora određen je ovako:

1. Stranke ugovora su: vlasnik ribarskog broda ili njegov ovlašten predstavnik i ribar (čl.3. st.1.),
2. jasno određenje “prava i obveza za svaku stranu (čl.6. st.2.),
3. mjesto i dan zaključenja ugovora,
4. oznaka ribarskog broda ili brodova na kojem ili na kojima se ribar obvezuje da će služiti,
5. putovanje ili putovanja koja će se poduzeti ako mogu biti određeni u trenutku primanja na posao,
6. služba koju treba obavljati ribar,
7. ako je moguće, mjesto i datum u kojima se ribar treba prijaviti na brodu za početak svoje službe,
8. namirnice (hrana) koje su odobrene ribaru “osim ako nacionalno zakonodavstvo ne predvidi neki drugi način”,
9. visina plaće ribara ili, ako je on plaćen na dio, postotak njegova dijela i osnov prema kojem je on obračunat, i još ako je primijenjen mješoviti sistem po kojem je ovaj obračunata kao i minimalnu plaću koja bi mogla biti određena,
10. trajanje ugovora. Ugovor o zaposlenju može biti zaključen, bilo na određeno trajanje, bilo na putovanje, ili, ako to dozvoljava nacionalno zakonodavstvo, na neodređeno trajanje (čl.6. st.1.). Ovdje je, u pravom smislu, riječ o

izuzetku, jer se ugovor izuzetno zaključuje na neodređeno vrijeme “ako to dozvoljava nacionalno zakonodavstvo”,

11. mjesto ukrcaja i iskrcaja, mjesto opredjeljenja za prestanak ugovora te datum isteka roka u kojem će ribar biti oslobođen “nakon dolaska u mjesto opredjeljenja”,

12. **“Ako je ugovor zaključen na neodređeno trajanje, uvjete pod kojima svaka strana može da otkáže ugovor, kao i otkazni rok, ali ovaj rok ne može da bude kraći za vlasnika broda od onoga za ribara”.**

I ovdje je riječ o izuzetku. U nacionalnom zakonodavstvu otkazni rok za radnika je, u pravilu, kraći od otkaznog roka koji važi za poslodavca.

13. “Sve druge podatke koje bi nacionalno zakonodavstvo moglo da traži” (članak 6. st.3. pod j.).

Potpisivanje ugovora (u članku 3) označava da je ugovor formalan, pisan. Potpisuju ga vlasnik ribarskog broda ili njegov ovlašteni predstavnik i ribar. Zaključiti je da ribar osobno mora potpisati ugovor, a može imati savjetnika kojem, prije potpisa, daje da prouči ugovor. To se ribaru (ili njegovom savjetniku) “treba omogućiti” (članak 3. st.1. Konvencije).

Uvjete pod kojima ribar potpisuje ugovor treba odrediti nacionalno zakonodavstvo “ali treba da se osigura kontrola nadležne javne vlasti”. Pod tim se smatra i pismeno podnošenje ugovora javnoj vlasti na registraciju (Pravilnik o sadržaju i načinu registracije ugovora o radu pomorca i ribara, “N.N.” 8/96).

Ugovor ne smije biti protivan nacionalnom zakonodavstvu, a ono treba predvidjeti “odredbe koje garantiraju da ribar razumije smisao klauzula u ugovoru” i “sve ostale formalnosti i garancije koje se odnose na zaključivanje ugovora a koje se smatraju potrebnim za zaštitu interesa brodovlasnika i ribara” (članak 3. st.4 do 6.).

Jamči se sudska ili arbitražna zaštita ugovora, i oni se ne mogu ugovorom isključiti (članka 4.).

Evidencija (stanje) službe na ribarskom brodu je obavezna. To se na kraju putovanja unosi u evidenciji – javne isprave ribara (putovanje ili ekspedicija – članka 5. Konvencije).

“Ako nacionalno zakonodavstvo predvidi da se na brodu vodi registar (popis) posade, ugovor o radu će biti prepisan u popis posade ili priloženom registru” (članka 7. Konvencije).

Ribaru se mora omogućiti da se obavijesti i na brodu “o uvjetima svog zaposlenja” (članka 8 Konvencije).

4.2.1.2. Raskid ugovora o radu (članak 9. Konvencije)

Bez obzira je li ugovor o radu zaključen na putovanje, na određeno ili neodređeno vrijeme, biti će “raskinut punopravno u ovim slučajevima”: obostranim pristankom, potpunom neplovnošću ribarskog broda i u svakom drugom slučaju koje predviđa nacionalno Zakonodavstvo.

Otpust ili momentalni otkaz ugovora o radu predviđa se u članku 10 Konvencije i daje ovlast nacionalnom zakonodavstvu, kolektivnom ili individualnom ugovoru o radu “da odrede okolnosti pod kojima brodovlasnik - poslodavac ima pravo **da otpusti odmah ribara**”. U Zakonu o radu to je izvanredni otkaz ugovora o radu (članak 107.).

Momentalni raskid ili zahtjev da bude odmah iskrcan predviđen je i za ribara, a okolnosti u kojima ribar ima to pravo određuje nacionalno zakonodavstvo, kolektivni ili individualni ugovor o radu (članak 11).

Člankom 12. Konvencije uređeno je da primjenu ove Konvencije osigurava nacionalno zakonodavstvo ili kolektivni ugovor uvažavajući Konvencijom istaknute (propisane) rezerve.

U odredbama članka 13. do 20. Konvencije uređuju se pitanja: postupka formalne ratifikacije, obveze država, stupanje na snagu ratificirane Konvencije, otkaz i otkazni rok, te način otkazivanja, obavijest o ratifikacijama i otkazima (UN i državama), potpuna ili djelomična revizija, te istovjetnosti “francuskog i engleskog teksta ove Konvencije”.

Kako ova Konvencija nije ratificirana, za sklapanje i prestanak ugovora o radu s ribarom, primjenjuju se odredbe Zakona o radu: (o prestanku ugovora o radu-glava XV. članak 103-122).

Sadržaj i način registracije ugovora o radu ribara uređen je Pravilnikom o sadržaju i načinu registracije ugovora o radu pomoraca i ribara (N.N. 8/96).

4.3. Konvencija¹²⁶ (1966) o smještaju na ribarskim brodovima

Generalna konferencija (Opća skupština) Međunarodne organizacije rada (MOR-a, ILO, ITO), na 50. zasjedanju u Ženevi 21. lipnja 1966. godine donosi Konvenciju o smještaju na ribarskim brodovima, 1966. godine (u nastavku: Konvencija).

Konvencija ima pet dijelova.

I. dio: Opće odredbe (članak 1.-3.).

Konvencija se primjenjuje na sve pomorske brodove i lađe na mehanički pogon “bez obzira koje su vrste, bilo da su u privatnom ili javnom (državnom) vlasništvu”, koji se bave pomorskim ribarenjem u slanim vodama i koji su registrirani na teritoriji za koju je ova Konvencija na snazi” (članak 1. st. 1.).

Nacionalnim zakonima i propisima utvrđuje se koji se brodovi smatraju pomorskim, u smislu ove Konvencije (stavak drugi čl.1.), Konvencija utvrđuje standard iznad 75 tona nosivosti, ako nacionalnim zakonodavstvom (u dogovoru s poslodavcima i ribarima) time ne budu obuhvaćeni i brodovi od 25-75 tona nosivosti (stavak treći članka 1. Konvencije). Drugi kriterij za utvrđivanje na koje će se brodove Konvencija primjenjivati jest dužina od 80 stopa (24,4 metra), ali se socijalni partneri (država, brodari i ribari) mogu dogovoriti da se to odnosi i na brodove dužine od 13,7 do 24,4 metara (45 do 80 stopa) (stavak 4. članka 1. Konvencije).

U st.5. ovoga članka specificira se na koga se “**ova Konvencija ne primjenjuje**”: brodove koji se redovito (normalno) koriste za sportski ribolov radi razonode, brodovi čiji je glavni pogon jedro ili koji su opremljeni i pomoćnim strojevima, brodovi za lov na kitove i slične poslove, brodovi za istraživanje i za zaštitu lovišta riba.

Na brodove koji izvan svoje luke ostaju manje od 36 sati “i na kojima posada ne živi stalno kad su u luci” ne primjenjuju se ove odredbe Konvencije: članak 9. st.4. (o osvjetljenju kabine), članak 10. (o spavaonicama - kabinama za spavanje), članak 12. (o sanitarnim uređajima), članak 13. st.1. (o kabini za člana posade koji je bolestan ili ozlijeđen), članak 14. (smještaj za nepromoćivu odjeću) i članak 16 (o osiguranju adekvatne opreme za pripremanje hrane i odvojene kuhinje).

To ne isključuje obvezu da ti brodovi “budu opremljeni odgovarajućim sanitarnim uređajima kako bi posada mogla uzimati obroke, pripremati hranu i da odmarati se. To se odnosi i na dozvoljena odstupanja ako se tako dogovore socijalni partneri, ali da to povlači “odgovarajuće prednosti” u uvjetima koji nisu manje povoljni od onih koji bi bili ako se Konvencija u potpunosti primjenjuje (st.7. i 8. članka 1. Konvencije).

U članku 2. Konvencije date su definicije pojedinih pojmova (izraza u Konvenciji): tona je BRT, dužina, časnik: označava svaku osobu, osim zapovjednika broda, koja ima rang časnika prema nacionalnim zakonima i propisima “ili u odsustvu relevantnih zakona ili propisa, prema kolektivnom ugovoru ili običaju”, “niže osoblje”: svaki drugi član posade koji nije časnik, “smještaj posade”: obuhvaća spavaonice, blagavaone i sanitarne prostorije predviđene za korištenje od strane posade i dr.

“Svaki član za koga je ova Konvencija na snazi obvezuje se da će imati na snazi zakone ili propise koji osiguravaju primjenu odredaba dijelova III. i IV. ove Konvencije” (članak 3. st.1.). Tim propisima upoznaju se “sve zainteresirane osobe, određuju se osobe odgovorne za primjenu Konvencije, uređuje se sustav inspekcije, propisuju kazne za prekršaje i sugerira pa i zahtijeva suradnja socijalnih partnera (na primjeni Konvencije), kako u izradi propisa, tako i u njihovoj primjeni (članak 3. stavak drugi Konvencije).

II. dio: Planiranje i kontrola smještaja posade

Nadležni organ mora prethodno odobriti ne samo izgradnju nego i veće izmjene i rekonstrukcije prostora smještaja posade (detaljni plan smještaja posade: članak 4.).

Pregled ribarskog broda i smještaja posade obavlja nadležni organ: kod prvog i ponovnog registriranja broda, pri rekonstrukciji i obavljanju smještaja, po pritužbi članova posade ili njihovih udruga, te po shodnoj inicijativi inspekcije (članak 5. Konvencije).

III. dio: Propisi u vezi sa smještajem posade

Odredbama ovog dijela uređuju se ova pitanja: sigurnost, zaštita od vremenskim nepogoda i mora, topline ili hladnoće, pretjerane buke ili mirisa i isparavanja iz drugih dijelova broda u prostor za smještaj posade, o nužnim izlazima, o pregradama između prostora za smještaj posade od drugih prostora na brodu, o izolacijama spavaonica i blagavaona (materijal, izolacija, obloge), o čistoći, o zaštiti od požara, o održavanju unutarnjih zidova, gornjih otkrivenih paluba, odvodnih uređaja zaštite od insekata i dr. (članak 6. Konvencije).

Posebno je reguliran sustav ventilacije u prostorima za posadu (sadržaj i pogonska snaga, kvaliteta i drugo), kao i odgovarajući sustav grijanja prostorija za smještaj posade, svjetlu u tim prostorima, lociranju soba za spavanje, njihova površina (točno određena za brodove određene nosivosti), visina soba i broj osoba u sobama, s odstupanjima prema veličini broda, o ležajevima, o namještaju u sobama za spavanje, o odvojenim sobama prema režimu rada (dnevni rad i gvar-dije), (članak 9. i 10.).

U članku 11. Konvencije uređuje se standard za blagavaone, a u članku 12. za sanitarne uređaje.

Posebno je uređeno pitanje izolirane kabine za člana posade koji je bolestan ili ozlijeđen, ambulante, ormarića za lijekove, osiguranja dobro ventiliranog smještaja za nepromočivu odjeću izvan spavaonica, te održavanju i čišćenju prostorija za smještaj posade (članka 13.-do članka 15. Konvencije).

U članku 16. regulirano je pitanje opreme za pripremanje hrane i smještaj kuhinje, te njena oprema.

IV. dio: Primjena Konvencije na postojeće ribarske brodove

Odredbama članka 17. uređuje se pitanje primjene ove Konvencije na brodove u izgradnji, rekonstrukciji, ponovnoj registraciji i dr. nakon prihvaćanja Konvencije.

V. dio: Završne odredbe (čl.18.-24. Konvencije)

“Ništa u ovoj Konvenciji neće utjecati na bilo koji zakon, presudu, običaj ili sporazum između vlasnika ribarskih brodova i ribara koji osiguravaju povoljnije uvjete od onih koji su predviđeni ovom Konvencijom” (čl.18.).

Ostale odredbe uređuju pitanja: ratifikacije, obveza članica-država nakon ratifikacije, stupanje na snagu, otkaz i otkazni rokovi, obavijest o ratifikacijama i otkazima, uvjeti revizije i drugo.

Hrvatski registar brodova donio je Odluku o tehničkim pravilima “zaštita pri radu i smještaj posade” (2002) koja je obavljena u Narodnim novinama broj 135/02. Time je upotpunjena (i otklonjena) praznina u reguliranju, realiziranju i zaštiti ribara (i pomoraca) koji rade kao članovi posade.

5. Zaključak

5.1. Ribara je sve manje. Riba se ne lovi propisima, niti ribari zaključenim ugovorom o radu to postaju. Malobrojni propisi o morskom ribarstvu svojim normama ne utječu na povećanje broja još malobrojnih ribara.

5.2. Radni status ribara bolje je uređen konvencijama Međunarodne organizacije rada nego nacionalnim propisima. Najveći broj radova u oblasti ribarstva napisali su ekonomisti, tehnolozi i povjesničari, inženjeri brodogradnje i neki drugi.⁷ Pravnici su napisali malo za ribarstvo i ribare.⁸ Neka pitanja radnog i socijalnog statusa ribara nalazimo djelomično u propisima koji reguliraju morsko ribarstvo, osiguranje, poreze i doprinose, a izravnih odredbi o radnom statusu ribara je premalo. To se odnosi i na autonomne pravne norme.

5.3. Rad ribara je specifičan u svim svojim dimenzijama. Poslovi koje obavljaju ribari su brojni, različiti i heterogeni. Oni zahtijevaju znanje i vještine koje se stječu školovanjem i iskustvom od sezone do sezone.

Fluktuacija je velika. Rad je težak, radno vrijeme neregulirano, bez redovitih odmora i dopusta, zaštitna sredstva na radu neadekvatna uvjetima rada, a ozljede na radu su česte.

Status ribara ima sve bitne elemente radnog odnosa, ali je sadržaj pojedinih elemenata specifičniji, uži, restriktivniji.

5.4. Država i poslodavci trebaju više pozornosti posvetiti radu i razvoju ribarstva, opremi ribarskih brodova, suvremenijoj organizaciji rada i radnog vremena (prera-

⁷ MIRKOVIĆ, Mijo, Ribolov, Djela JAZU, Zagreb, 1957. i brojna druga djela istog autora, Ivo ŽUVELA, Morsko ribarstvo u djelima M. Mirkovića, Susreti na dragom kamenu, Zbornik, Pula 1983.: Ribarska radna zadruga “Proleter” Vela Luka, JAZU, Žgb. 1956, Ivo Nemarnik, Ekonomika morskog ribarstva, Liburnija, Rijeka 1982, M. Jovanović, Rente u morskom ribarstvu, Zbornik, Susreti na dragom kamenu, Pula, 1983. i drugi.

⁸ Prof. dr. N. Tintić, prof. dr. J. GRABOVAC, prof. dr. J. PERLAIN i dr. D. BOLANČA su među rijetkim pravnicima koji pišu o pomorcima i ribarima.

spodjela radnog vremena i smjenski rad noću), odmora i dopusta (smanjivati radno vrijeme, a povećati odmore). Težina ribarskog rada zahtijeva specifičnu zaštitu na radu. Rad je iscrpljujući.

Složenost, težinu i naglašenu specifičnost rada ribara ne prati adekvatna plaća i naknada.

Nacionalno zakonodavstvo u oblasti rada, radnih i socijalnopravnih odnosa, treba, na temelju notificiranih konvencija, utvrditi brojne radnopravne elemente ribara.

Ostale Konvencije o ribarima treba ratificirati.

Razvoju ribarstva nema kraja, ali nikada pojedine ribarske radne operacije neće moći bez ruku ribara, bez obzira na nove brodove, opremu i ribarska sredstva. Preduvjeti za to su adekvatno školovanje, zapošljavanje i uvjeti rada u skladu s konvencijama međunarodne organizacije rada i drugih univerzalnih izvora radnog i socijalnog prava, ali i zakonska i autonomna regulativa u Republici Hrvatskoj (kolektivni ugovori, posebno).

Osnovna literatura i propisi:

1. ALFIREVIĆ, S., Kadrovi kao faktor razvoja maloga ribarstva, Zbornik radova: Problemi i unapređenje morskog ribarstva, Punat, 1980.
2. BASIOLI, Josip, Ribarstvo na Jadranu, Nakladni zavod, Zagreb, 1984.
3. International Labour Conventions and recommendations, 1919. - 1991. (vol. I. i II), International Labour Office, Geneva, 1992.
4. Jovanović, M., Rente u morskog ribarstvu, Zbornik radova: Susreti na dragom kamenu, Pula, 1983.
5. KYOVSKI, R. i RADOVAN, A., Konvencija i preporočila MOR-a, Ljubljana, 1975.
6. MIRKOVIĆ, M., Ribolov, Djela JAZU, Zagreb, 1957.
7. NOVAK, Grga, Dokumenti za povijest ribarstva, JAZU, 1952.
8. NEMARNIK, Ivan, Značenje morskog ribarstva u proizvodnji hrane, Zbornik radova, Punat, 1986.
9. UČUR, Marinko, Pomorsko radno pravo, Pravni fakultet, Rijeka, 1996.
10. Ustav Republike Hrvatske (proč. tekst) N. N. 41/01
11. Pomorski zakonik "N.N." 17/94
12. Zakon o radu "N.N." 38/95 do 14/01
13. Zakon o morskog ribarstvu (pročišćeni tekst), "N.N." 96/97.
14. Strategija poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske "N.N." 89/02
15. Odluka o tehničkim pravilima Hrvatskog registra brodova - Zaštita pri radu i smještaj posade (2002) N.N. 135/02.
16. Pravilnik o sadržaju i načinu registracije ugovora o radu pomoraca i ribara, N.N. 8/96.

Marinko Učur

FISHERMEN'S INDUSTRIAL AND LEGAL STATUS IN ILO CONVENTIONS

Summary

Fishermen's industrial status has been determined by a number of elements: activity, job location, equipment and means of production, working conditions, requirements preceding an employment contract, working hours, safety at work, wages and remunerations, accomodation where large sized fishing vessels are involved, and many more.

Fishermen's service is a form of working engagement within the maritime technology activities, governed by ILO Conventions, national laws and employer's internal by-laws, containing many legal features such as the content, form and registry of the employment contract.

Key words: convention, fishermen, contract, working conditions

STATO GIURIDICO LAVORATIVO DEI PESCATORI NELLE CONVENZIONI INTERNAZIONALI SULL'ORGANIZZAZIONE DEL LAVORO

Sommario

Lo stato lavorativo dei pescatori è determinato da molteplici fattori: attività, posto di lavoro, attrezzatura e mezzi di lavoro, condizioni che il pescatore deve adempiere per stipulare il contratto di lavoro, orario di lavoro, tutela sul lavoro, retribuzioni ed indennizzi e, su pescherecci alturieri, l'alloggio dei pescatori durante la pesca ed altro ancora.

Il lavoro di pescatore è una forma di occupazione che rientra nell'ambito delle attività di tecnologia marina ed è governato da Convenzioni internazionali dell'organizzazione del lavoro, da norme nazionali e da atti autonomi dei datori di lavoro comprendente vari elementi costitutivi (contenuto, forma e registrazione del contratto di lavoro).

Parole chiave: convenzione, pescatore, contratto, condizioni di lavoro